

ІСТОРІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США

УДК 327(73)

<http://doi.org/10.17721/2521-1706.2016.02.9-14>

Ірина Габро,

кандидат політичних наук, старший викладач,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили

«МОЗКОВІ ЦЕНТРИ» І ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАЦІЄЮ ПРЕЗИДЕНТА США ДЖ. БУША-МОЛОДШОГО

***Анотація.** В статті розглядається вплив «мозкових центрів» на процес прийняття зовнішньополітичних рішень 43-го президента США Дж. Буша-молодшого. Особливістю вибудованої в США ліберально-демократичної системи є те, що американський зовнішньополітичний процес складається з цілого ряду відомих компонентів. Фактично обрана зовнішньополітична лінія є «компромісом» між точками зору і позиціями різних елементів системи прийняття рішень: етнічних і економічних лобістських угруповань, партійних установок лідерів, фундаментальних зовнішньополітичних мотивів. При цьому одним з основних «ретрансляторів» впливу на зовнішньополітичний процес є американські науково-дослідні центри.*

У статті доводиться, що особливістю прийняття зовнішньополітичних рішень адміністрацією Дж. Буша-молодшого стало те, що президент і його оточення віддали монополію на аналітику лише одному аналітичному центру – «Проекту нове американське століття». Саме він виробив основу концепції Буша-молодшого, яка полягала у недопущенні появи глобального конкурента США, тобто збереження ситуації однополярності у світі. Саме цей «мозковий центр» доніс до Буша рекомендації доповіді «Перебудова американської оборони». Заснована на постулатах цієї доповіді, одностороння політика Вашингтона і призвела в результаті до війни в Іраку, Афганістані, ядерного Ірану і перемозі Барака Обама.

***Ключові слова:** зовнішня політика, аналітичний центр, «мозковий центр», стратегія зовнішньої політики.*

Формування зовнішньої політики є складним процесом. Ключовим його елементом є вироблення на прийняття зовнішньополітичних рішень. На сучасному етапі в процесі розробки зовнішньополітичних рішень вагому роль відіграють різні аналітично-дослідницькі центри, інститути тощо. Загалом подібні центри можуть вбудовуватись в державні механізми і бути головним продуцентом формування політики окремих держав. Однак, сьогодні існують численні недержавні експертно-аналітичні центри, організації, які є дієвим механізмом забезпечення політики держав.

Так, досить активну участь в процесі розробки зовнішньополітичних рішень США беруть недержавні установи, аналітичні та дослідницькі центри, т.з. «мозкові центри». Незважаючи на свою відносно непомітність, «мозкові центри» значно впливають на американських діячів в сфері зовнішньої політики. Зокрема, ідейною основою зовнішньополітичного курсу адміністрації Джорджа Буша-молодшого були пропозиції такого «мозкового центру».

Особливості впливу «мозкових центрів» на процес вироблення і прийняття зовнішньополітичних рішень президентами США висвітлено у працях зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Метою статті є дослідження впливу «мозкових центрів» на прийняття зовнішньополітичних рішень на прикладі адміністрації Дж. Буша-молодшого.

Із 1960-х років термін «think tanks» почали використовувати для визначення аналітичних центрів відомих як мозкові центри. Найчастіше вони поєднують у своїй діяльності риси експертного центру, неурядової організації або елітного дискусійного клубу. Різні дослідники залежно від висвітлення аспектів діяльності поділяють мозкові центри на аналітичні центри та недержавні організації [1, с. 34] або виокремлюють їх як незалежні політологічні організації [10]. Значення мозкових центрів як для зовнішньої, так і для внутрішньої політики держав світу, зокрема і для США, протягом багатьох років залишається незмінним.

Механізм дублювання державно-аналітичних структур створює розумну альтернативу під час вироблення стратегічних рішень. Спеціальні ради й асоціації при мозкових центрах організують дослідження з актуальних проблем міжнародних відносин. Їхньою перевагою в прийнятті зовнішньополітичних рішень є можливість використання власної структури для реалізації результатів дослідницької діяльності в конкретних політичних програмах.

Так, зокрема, не таємниця, що аналітичні центри американської школи геополітики перебувають під сильним впливом консерваторів [9, с. 1-4]. Є сенс відзначити підсилення ролі їхніх представників – президентських радників як особливої ланки в механіці ухвалення зовнішньополітичного рішення главою держави. Президент Дж. Буш-молодший приймає такі рішення з явною рефлексією на роботу власної аналітичної команди [4, с. 10].

Велика кількість «мозкових центрів», величезний спектр їх світоглядів вважаються запорукою тієї збалансованої зовнішньої політики, яку до початку XXI ст. проводили США. Тому провалилися всі спроби централізувати фабрики думки, акумулювати мозкові центри в єдину систему для того, щоб уникнути непотрібних повторень в дослідженнях і т.п. Це було в 1996–1997 рр., коли під головуванням колишнього посла Френка Уіснера представники Ради з міжнародних відносин, Корпорації РЕНД, Центру стратегічних і міжнародних досліджень, Фонду Карнегі за міжнародний мир, Фонду Спадщини, Інституту Брукінгса та Інституту світу (CFR, RAND, CSIS, Carnegie, Heritage, Brookings, USIP) збиралися двічі на рік протягом двох років. На цьому спроба централізації і закінчилася, вони не хотіли ділитися один з одним результатами своїх досліджень [3, с. 56-57].

Однак в адміністрації Буша-молодшого була інша думка. Замість того, щоб приймати точки зору всіх «мозкових центрів» (принаймні, консервативних, близьких до республіканської партії), президент і його оточення віддали монополію на мозкову діяльність лише одному – «Проекту нове американське століття» (Project for New American Century, або PNAC). У підсумку схема активної взаємодії мозкових центрів і Білого Дому була порушена, що призвело до серйозних негативних наслідків для американської зовнішньої політики. Після подій 11 вересня 2001 року адміністрація Дж. Буш-молодшого активізувала відродження і впровадження у зовнішню політику США сучасних уявлень правого

крила американських ліберал-демократів і консерваторів неоконсервативного «Проекту за нове американське століття».

Основні ідеї учасників мозкового центру Проект нове американське століття» були викладені у «Заяві про принципи» 1997 р., в якій містилося чотири пропозиції: збільшити витрати на оборону; зміцнити зв'язки з демократичними союзниками і кинути виклик режимам ворожим американським інтересам і цінностям; просувати теми політичної та економічної свободи за кордоном; прийняти на себе відповідальність за унікальну роль США у збереженні і зміцненні міжнародного порядку дружнього американській безпеці, процвітанню і принципам. Такі заходи, на думку авторів, були необхідні для підтримки американського глобального лідерства [13]. Під заявою, зокрема, стояли підписи Діка Чейні, Рональда Рамсфелда, Пола Вульфовица, Льюїса Ліббі, Еліота Абрамса – неоконсерваторів, які потім займали керівні пости в адміністрації президента Дж. Буша-молодшого і реалізовували зовнішню та оборонну політику Вашингтона.

Спочатку здавалося, що новий президент як ніхто інший потребує підтримки фахівців з провідних консервативних мозкових центрів. Під час передвиборної компанії, що призвела його до найвищого посту в США, виявилось, що зовнішня політика не була його сильною стороною. Великі пізнання в області міжнародних відносин Буша-старшого і інтерес до них не передалися його синові, якому складно було зрозуміти світ, який лежить за межами американських берегів.

Однак потім стало зрозуміло, що нова адміністрація не має наміру залучати до процесу прийняття рішення більшість американських «мозкових центрів». Таким чином, адміністрація Буша-молодшого порушила традицію, нехтуючи серйозним обміном думок і позицій між її співробітниками і зовнішніми експертами (тим самим відмовившись від традиційних для США конкурентних думок).

Були, звичайно, винятки. Так, при Буші основним лобістом системи протиракетної оборони був Центр політики безпеки (Center for Security Policy), який фінансується з коштів фінансово-корпоративних структур і займався дослідженням проблем безпеки. Цей центр має у своїй наглядовій раді принаймні вісім високопоставлених представників військового відомства. Шоста частина його доходів надходить безпосередньо від корпорацій підрядників міністерства оборони. Не менш 22 колишніх членів наглядової ради центру тісно пов'язані з адміністрацією Дж. Буша. Серйозні пости в ній займали такі вихідці з цієї організації: Д. Файт (який в недалекому минулому займав посаду заступника міністра оборони з питань політики (колишній глава ради), Д. Закхейм (колишній заступник міністра оборони з фінансових питань), Р. Перл (колишній глава ради з питань оборонної політики), а також Д. Рамсфелд (до недавнього часу міністр оборони) [6, с. 2-4].

Найбільші «мозкові центри» – Американський інститут підприємництва, Фонд Спадщини, Інститут Брукінгса, Рада з міжнародних відносин, Корпорація РЕНД, Інститут Катона, Фонд Карнегі за міжнародний мир – були фактично відсторонені від адміністрації Буша-молодшого.

За всіма параметрами: обсягом бюджету, кількості співробітників і публікацій, публічній популярності, масштабом участі співробітників на різних конференціях і кількістю виступів на слуханнях в Конгресі, «Проект нове американське століття» програє таким потужним «мозковим центрам, як Фонд Спадщини та Інститут Брукінгса.

Однак головна негативна особливість «Проекту нове американське століття» полягала у його співробітниках. Проект став притулком людей, які вважали, що настав час американської гегемонії, що вона єдина надія світової спільноти на збереження миру і стабільності. Цей інститут вірив в наявність однополярного світу і підштовхував Білий Дім проводити відповідну зовнішню політику. Представники цієї організації лобіювали концепцію превентивних ударів протягом більше 10 років. Зокрема, при підготовці до президентських виборів 2000 року організація опублікувала звіт «Перебудова американської оборони» (Rebuilding America's Defenses), який став основою національної військової стратегії Дж. Буша і Д. Рамсфелда. З їхньої подачі в офіційні доктринальні документи було включено вираз «зміна режиму» [6, с. 2-6].

Саме цей «мозковий центр» через своїх прибічників Дональда Рамсфелда і Діка Чейні доніс до Буша рекомендації доповіді «Перебудова американської оборони». Можна стверджувати, що заснована на постулатах цієї доповіді, одностороння політика Вашингтона і призвела в результаті до війни в Іраку, Афганістані, ядерного Ірану і перемозі Барака Обами [5, с. 244-246].

У доповіді «Перебудова американської оборони» зазначалося: «В даний час США не мають глобального конкурента. Американська велика стратегія повинна бути спрямована на збереження і розширення цієї вигідної позиції якомога довше. Є, однак, потенційно потужні держави, які незадоволені поточною ситуацією і хочуть її змінити... Дотепер вони утримувалися від цього завдяки можливостям і глобальній присутності американської військової сили» [12, с. 8].

Тези про недопущення появи суперника США на глобальному рівні і збереження ними позиції глобального лідера не були новими. 8 березня 1992 року газета «Нью-Йорк Таймс» опублікувала витяги з секретного документа – «Інструкції з оборонного планування», який містив стратегічні рекомендації щодо зовнішньої політики і оборони Сполучених Штатів на період 1994–1999 рр. Документ розроблявся тодішнім заступником міністра оборони США з військово-політичних питань Полом Вулфовіцем і його помічником Льюїсом Ліббі на запит міністра оборони Річарда Чейні [11].

Положення «Інструкції» отримали назву «доктрина Вулфовіца». Серед основних положень «доктрини Вулфовіца»:

1. Недопущення появи нового глобального суперника США, яким раніше був СРСР. «Наша основна мета – запобігти появі нового суперника як на пострадянському просторі, так і в будь-якому іншому місці земної кулі, який представлятиме загрозу, схожу з тією, що представляв для нашої країни СРСР... Ми повинні намагатися запобігти появі ворожих регіональних держав, які за допомогою своїх ресурсів можуть бути здатні отримати глобальний контроль у міжнародних відносинах», – зазначалося у «Інструкції» [8, с. 3].

Схожі ідеї в 90-х роках висував і Збігнєв Бжезінський. Згадаємо концепцію «геополітичного плюралізму», яка простежується в багатьох роботах політолога. «У короткостроковій перспективі Сполучені Штати повинні закріпити й увічнити геополітичний плюралізм, що склався на карті Євразії. Ця стратегія заохотить політичні маневри і дипломатичні дії, запобігаючи появі ворожої коаліції, яка може оспорити пріоритет Америки, не кажучи вже про віддалену можливість для будь-якої одної держави спробувати зробити це», – йдеться в статті Бжезінського «Геостратегія для Євразії» 1997 р. [7].

2. Сполучені Штати повинні ставитися до джерел регіональних конфліктів та нестабільності таким чином, щоб сприяти розвитку поваги до міжнародного права і обмеження насильства, а також заохочувати розповсюдження демократичних форм правління і відкритих економічних систем.

3. Сполучені Штати повинні забезпечити собі умови для незалежних дій, коли колективні дії не можуть бути організовані [2, с. 88-89].

Однак, керівники «Проекту нове американське століття» стверджували, що їх інститут не мав впливу рішення про початок війни у Іраку та Афганістані. І взагалі, Проект був відсторонений від процесу прийняття рішень навіть під час передвиборної компанії.

Отже, зовнішньополітична стратегія Дж. Буша-молодшого формувалася на ідеях неоконсерваторів 90-х років ХХ ст. – представників «Проекту нове американське століття». Саме цей «мозковий центр» виробив основу концепції Буша-молодшого, яка полягала у недопущенні появи глобального конкурента США, тобто збереження ситуації однополярності у світі.

Література

1. Войтоловский Ф. «Производство» интеллектуального пространства мировой политики / Ф. Войтоловский // Международные процессы. – М., 2012. – Т. 10. – № 2 (29). – С. 31-54.

2. Гвоздков С. Ю. Формування концептуальних засад політики адміністрацій Дж. У. Буша щодо держав пострадянського простору / С. Ю. Гвоздков // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 99. – С. 88-92.

3. Мирзаян Г. В. «Мозговые центры» и процесс принятия решений в США / Г. В. Мирзаян // Россия и Америка в XXI веке. – М., 2011. – № 3. – С. 47-62.

4. Погорська І. Неурядові організації в зовнішній політиці США / І. Погорська // Віче. – 2008. – № 4. – С. 9-11.

5. Ржевська Н. Способи прямого впливу аналітичних центрів США на суб'єктів прийняття політичних рішень / Н. Ржевська // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 76. – С. 243-247.

6. Чесноков С. Роль негосударственных “мозговых центров” в процессе принятия решений военно-политическим руководством США в области обороны и безопасности / С. Чесноков // Зарубежное военное обозрение. – 2007. – № 5. – С. 2-6.

7. Brzezinski, Zbignev. A Geostrategy for Eurasia // Foreign Affairs, September/October 1997. – [Electronic resource]. – URL: [https:// www.foreignaffairs.com/articles/asia/1997-09-01/geostrategy- Eurasia](https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1997-09-01/geostrategy- Eurasia).

8. Defense planning Guidance, FY 1994–1999 (draft), 1992. – 47 p. [Electronic resource]. – URL : http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb245/doc03_full.pdf.

9. Haas R. Think Tanks and U.S. Foreign Policy: A Policy – Makers Perspective // U.S. Department of States ([www. states.gov/s/p/rem/ 15506 htm](http://www.states.gov/s/p/rem/15506.htm)). – С. 1-4.

10. McGann J. Think Tanks and Transnationalization of Foreign Policy / J. McGann // US Foreign Policy Agenda. – 2002. – Vol. 7. – № 3.

11. «Prevent the Reemergence of a New Rival». The Making of the Cheney Regional Defense Strategy, 1991–1992. [Electronic resource]. – URL: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb245>. – Title from the screen.

12. Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources For a New Century. A Report of The Project for the New American Century, September 2000. – 90 p. [Electronic resource]. – URL: [http:// www.informationclearinghouse.info/pdf/RebuildingAmericasDefenses. pdf](http://www.informationclearinghouse.info/pdf/RebuildingAmericasDefenses.pdf).

13. Statement of Principles [Electronic resource]. – URL: http://www.rightweb.irc-online.org/images/uploads/PNAC_Statement_of_Principles.pdf.

Надійшла до редколегії 14.07.2016

Iryna Gabro, Ph.D. in Political Science, Petro Mohyla Black Sea State University, Nikolaev, Ukraine.

«THINK TANKS» AND THE PROCESS OF MAKING FOREIGN POLICY DECISIONS BY ADMINISTRATION OF US PRESIDENT PS. BUSH

Abstract. *In the article the influence of «think tanks» in the process of making foreign policy decisions 43rd US President George. W. Bush is analysed. The feature constructed by the US liberal democratic system is that the American foreign policy process consists of a number of well-known components. In fact, chosen foreign policy is always a «compromise» between the viewpoints and positions of the various elements of the system of decision-making, ethnic and economic lobby groups, party leaders installations, fundamental foreign policy reasons. Such kinde of the main «repeaters» influencing American foreign policy process are research centers.*

The article proves that feature acceptance of foreign policy decisions the administration of George. W. Bush was that the president and his entourage were given a monopoly on brain activity only one analytical center – «Project New American Century». Representatives of the organization lobbied the concept of preventive strikes for over 10 years. In particular, in preparation for the presidential elections in 2000, the organization published a report «Rebuilding American Defense» (Rebuilding America's Defenses), which became the basis of the national military strategy John. D. Bush and Rumsfeld. From their official submission to the doctrinal documents included the phrase «regime change». «Project New American century» the concept produced by Bush, which was to prevent the emergence of a global competitor US unipolarity is the preservation of the situation in the world. It is this «think tank» Bush told to recommendations of the report «Restructuring of American Defense». Based on the postulates of this report, unilateral policies of Washington led eventually to the war in Iraq, Afghanistan, and invading Iran's nuclear programme. But, leaders of «Project New American Century» claimed that their institution did not influence the decision to start the war in Iraq and Afghanistan. In general, the project was removed from the decision-making process even during the election campaign.

Key words: *foreign policy, analytical center, «think tank», foreign policy strategy.*

УДК 327(73)

Dmytro Lakishyk,
Ph.D. in History, Senior Research Fellow,
The State Institution «Institute of World
History of the National Academy of Sciences of Ukraine»

EVOLUTION OF US FOREIGN POLICY: FROM GEORGE BUSH TO BARACK OBAMA

Abstract. *The article analyzes the doctrinal and geostrategic foundation of the US foreign policy in the period from George Bush to Barack Obama. We argue that the fundamental approach G.W. Bush was formally based on the concept of critical geopolitics, which made possible to use all known forms of influence to change the political and economic state systems in its focus. Further, we show that key means of implementing this strategy were: the rejection of isolationism and protectionism; focus on leadership as an alternative to isolationism; free and fair trade and open markets as opposed to protectionism; preventive influence on events.*

The Obama administration demonstrates a clear commitment to multilateralism in making and implementing decisions that carry global significance. The proposed Barack Obama's foreign policy strategy contains a number of important innovations of tactical and strategic nature: in particular, for the first time it combines all of the key tools of American influence – diplomacy, economic instruments, military strength and intelligence; national security forces to serve geopolitical interests. We discuss four aspects of the foreign policy – security; economic prosperity; promotion of «universal values»; strengthening of world order under the American leadership.